

Reziliencia a hazai neveléstudományi diskurzusban. Kutatástörténet statisztikai megközelítésben

Statisztikai kutatástörténeti áttekintésünk célja, hogy bemutassuk azokat a tendenciákat, amelyek a hazai neveléstudományi rezilienciavizsgálatokat jellemezték az indulástól napjainkig, azaz 2012 és 2022 között. Az elemzés összesen 112 publikáció alapján készült. Eredményeinket összegezve azt mondhatjuk, hogy a témával inkább kezdő kutatók foglalkoztak, főképp az elmúlt évtized második felében, rövidebb terjedelmű írásokban, amelyek kvantitatív vizsgálat keretében vizsgálták elsősorban a hátrányos helyzetű diákokat, kiemelten a felsőoktatási szféra hallgatóit.

Bevezetés

A reziliencia fogalmáról Békés Vera már az ezredfordulón azt írta, hogy slágerkategória, számos tudományágban – pl. pszichológia, társadalomtudományok, mérnöki tudományok, ökológia – évtizedekkel ezelőtt megjelent (Bourbeau, 2018), és népszerűsége azóta is érzékelhető (Békés, 2002). Alkalmazása olyan gyorsan elterjedt, hogy a fogalom kiüresedése, túlhasználatra való veszély (Van Breda, 2018). A fogalommal szembeni kritika másik fő eleme, amire számos tanulmány utal, hogy a rezilienciának nincs pontos, egyértelmű meghatározása, és nemcsak a különböző tudományterületek meghatározásai térnek el egymástól, hanem a tudományterületeken belül is más-más megközelítésekkel lehet találkozni (Bérbés-Blázquez és Scott, 2017; Ceglédi, 2018). A minimális közös definíciós alapot nagyjából úgy lehet összegezni, hogy a reziliencia egy vizsgálati egység – egyén, közösség, szervezet, ökoszisztéma, anyag stb. – egy öt ért külső hatásra, krízisre adott válasza, rugalmas reaktív képessége, amely során képes magát újra-szervezni (adaptáció, transzformáció) (Békés, 2002; Szokolozszy és mtsai, 2015). Magyar nyelven a fogalomhasználatról és a nevelésszociológiai vonatkozásokról több tanulmányban is olvashatunk (Erdei, 2015; Rayman és Varga, 2015; Ceglédi, 2018). Hazánkban az ezredforduló környékétől kezdtek ebben a témában publikálni, diszciplínákhoz kötődve leginkább a pszichológiában és az ökológiában. A neveléstudomány számára is jelentőséggel bíró előzmények között mindenképpen meg kell említeni Bass és Darvas 2008-as tanulmányát, amelyben a szerzők a gyerekjólétet vizsgálva, a szocioökonómiai hátrányok ellenére pozitívan alakuló életpályák (reziliencia) kapcsán kiemelik a korai évek jelentőségét és az intézményes nevelés (bölcsődék) pozitív hatását. Ha kifejezetten a neveléstudományra koncentrálunk, akkor a témában az első – és mindmáig a legidézettebb – tanulmány 2012-ben jelent meg Ceglédi Tímea tollából, érdekes módon nem egy szorosán vett neveléstudományi folyóiratban, hanem a *Szociológiai Szemlé*ben (Ceglédi, 2012). Az

ezzel a cikkel induló hazai kutatástörténetről eddig egyetlen tanulmány jelent meg nagyjából öt évvel az első írás után (Homoki, 2016). Szerzője a reziliencia pszichológiai szempontú megközelítésmódjának rövid áttekintése után elsősorban a Debreceni Egyetemhez kapcsolódó kutatásokat mutatta be, a vizsgált populáció, módszerek, eredmények, tanulságok vázolásával, kis kitekintéssel néhány más hazai és partiumi szerző írására is. Összegzésében szükségesnek tartotta a további vizsgálatokat, valamint hangsúlyozta a rezilienciával kapcsolatos ismeretek gyakorlathoz kötöttségét, használhatóságát a minőségfejlesztésben. Homoki egy későbbi tanulmányában ugyan ismét érinti a témát kutatástörténeti szempontból is, és felvázolja a nemzetközi és hazai jellemző megközelítéseket, ám ezt egyrészt a teljesség igénye nélkül teszi, másrészt nem csak a neveléstudományra fókuszálva (Homoki, 2020). Bár írása fókuszában a közoktatásra vonatkozó hazai eredményesség- és méltányosságkutatások állnak, a kutatástörténeti előzmények között meg kell említeni Fehérvári Anikó 2019-es szisztematikus irodalom-áttekintését is – amelyet négy vezető pedagógiai folyóirat (*Educatio*, *Iskolakultúra*, *Magyar Pedagógia*, *Új Pedagógiai Szemle*) rendszer váltás utáni tanulmányai alapján végzett el –, amelyben részlegesen foglalkozott a hazai rezilienciavizsgálatokkal is, jelezve a 2010 utáni kutatói érdeklődés eltolódását ebbe az irányba (Fehérvári, 2019). Homoki 2016-os tanulmánya óta a publikációk száma megháromszorozódott, a téma a neveléstudományi konferenciák állandó szereplője lett, vagyis a kutatók továbbra is kiaknázható potenciált látnak a fogalomban. Ennek apropóján vállalkozunk egy újabb kutatástörténeti áttekintésre, annak statisztikai vizsgálatára, hogy mi jellemzi az elmúlt bő egy évtizedben született publikációkat.

Ha kifejezetten a neveléstudományra koncentrálunk, akkor a témában az első – és mindmáig a legidézettebb – tanulmány 2012-ben jelent meg Ceglédi Tímea tollából, érdekes módon nem egy szorosán vett neveléstudományi folyóiratban, hanem a Szociológiai Szemle-ben (Ceglédi, 2012). Az ezzel a cikkel induló hazai kutatástörténetről eddig egyetlen tanulmány jelent meg nagyjából öt évvel az első írás után (Homoki, 2016). Szerzője a reziliencia pszichológiai szempontú megközelítésmódjának rövid áttekintése után elsősorban a Debreceni Egyetemhez kapcsolódó kutatásokat mutatta be, a vizsgált populáció, módszerek, eredmények, tanulságok vázolásával, kis kitekintéssel néhány más hazai és partiumi szerző írására is. Összegzésében szükségesnek tartotta a további vizsgálatokat, valamint hangsúlyozta a rezilienciával kapcsolatos ismeretek gyakorlathoz kötöttségét, használhatóságát a minőségfejlesztésben.

Adatok

Első lépésként azt gondoltuk át, hogy a legrelevánsabb adatokat vajon hol találjuk, és hogyan tudjuk ezeket leghatékonyabban összegyűjteni. A szóba jöhető hazai adatbázisok közül végül a Magyar Tudományos Művek Tárát választottuk kiindulópontnak. Az MTMT közismerten egy olyan bibliográfiai adatbázis, amely a teljességre törekedve gyűjti a hazai tudományos közleményeket, tudományterülettől függetlenül. Ennek alapján azt

valószínűsítettük, hogy a legtöbb számunkra releváns neveléstudományi publikációt is ez az adatbázis fogja tartalmazni. Az első lekereséseket 2022 november végén – december elején végeztük, 2023 áprilisában pedig frissítettük az adatokat. Rögtön az elején szembesültünk ugyanazokkal a korlátokkal, amelyekbe 2019-ben Fehérvári Anikó is beleütközött az általa választott adatbázisoknál (Fehérvári, 2019), azaz megállapítottuk, hogy a MTMT keresőfelülete nem (sem) támogatja a részletes és árnyalt keresőkérdések megfogalmazását, és a releváns rekordok kimentése szintén nehézkes. Ezért, bár hasznos lett volna, már az elején letettünk arról, hogy az idegen nyelven megjelent tanulmányokat is szisztematikusan beemeljük a vizsgálódásunkba. A keresés korlátozottságát látva a lehető legtágabb merítési bázissal igyekeztünk dolgozni, ami konkrétan a reziliencia és reziliens kulcsszavakkal végrehajtott keresést jelentette, további szűkítések nélkül. Ezt a stratégiát követve két dologgal számoltunk. Egyrészt azzal, hogy az eredmény még így sem lesz teljes, mivel hiába vannak benne az adatbázisban, nem tudjuk azonosítani azokat a tanulmányokat, amelyeket ugyan tartalmilag figyelembe lehetne venni, de a kereshető paraméterek nem tartalmazzák a reziliencia vagy reziliens kifejezéseket. Másrészt pedig arra, hogy a találati halmazunk „zajos”, vagyis sok irreleváns rekordot tartalmaz, amelyet manuálisan kell majd kiszűrni. A reziliencia 516, a reziliens kifejezés pedig 299 találatot adott az MTMT adatbázisában.

Második lépésben az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum által gondozott neveléstudományi szakkönyvtári adatbázisban folytattuk a keresést, amelyik lehetőséget ad tárgyszavas keresésre, ennél fogva alkalmasabb a célzott kutatásra és a releváns rekordok megtalálására – olyanokra is, amelyeknek a címe nem tartalmazza az általunk keresett kifejezéseket. A cím és tárgy szó mezőkben elvégzett keresésekre összesen 102 találatot kaptunk.

Mivel amennyire csak lehetett, törekedtünk a teljességre, ezért a fenti két fő forráson kívül, harmadik lépésben, kontrollként használtuk a Debreceni Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem és a Szegedi Tudományegyetem könyvtári katalógusait (a felsorolás nem keresési sorrend), a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szociológiai adatbázisát, illetve a MATARKA folyóirat-adatbázist. Az első két lépésben kiválogatott rekordok halmazát összevetettük a katalógusok találati eredményeivel. Ezek közül csupán a szociológiai adatbázisban találtunk még egy releváns rekordot, amely sem az MTMT-ben, sem az OPKM katalógusában nem szerepelt.

A releváns adathalmaz felépítését és a rekordok kiválasztását az MTMT 815 találatával kezdtük. A rekordokat egyenként átnézve manuálisan válogattuk ki a neveléstudományhoz kötődő írásokat.

A beválogatás/kizárás formai szempontjai:

- tudományos (kizártuk az ismeretterjesztő írásokat és az interjúkat)
- szövegek (kizártuk a konferencia-előadásokat)
- nem absztraktok (kizártuk a konferencia-előadások rövid összefoglalóit)

A beválogatás/kizárás tartalmi szempontjainak megadásakor, hogy mit is tekintünk neveléstudományhoz kötődő publikációnak, tisztában voltunk az ezzel kapcsolatos nehézségekkel: „Neveléstudományról beszélünk, mintha egyértelmű és megfogható volna, mit is értünk rajta. Holott nem az. Művelői, képviselői – elvéve a fölhasználói is – sokféleképp értik és értelmezik, végeérhetetlen vitákat folytatva róla.” (Kozma, 2013. 91.) Ennél fogva elsősorban a formai elemekre koncentráltunk, és olyan írásokat válogattunk ki, amelyek az oktatási rendszer valamely

- képzési szintjét (iskolaskor előtti nevelés, alsó-, közép- és felsőfok, posztszekunder, felnőttoktatás) és/vagy
- szereplőjét (tanulók, pedagógusok/oktatók, intézményvezetők, diákok szülei) és/vagy

– intézményét (közoktatási intézmény, szakkollégium) vizsgálja a nevelési, tanulási, képzési folyamatokkal összefüggésben.

A tartalmi beválogatás/kizárás mozzanata tehát szükségszerűen hordoz szubjektív elemeket, amit esetünkben két körülmény még tovább nehezít. Egyrészt a reziliencia koncepciója is eleve több tudományterület érintkezését jelenti, így nehéz határokat állítani, illetve súlyozni az egyes tanulmányok esetében, hogy ez most inkább ide vagy oda tartozik (a legtöbb dilemmát a pszichológiától, illetve a szociális munkától/szociálpolitikától való elhatárolás okozta). Másrészt többszerzős szisztematikus szakirodalmi elemzéseknél a szerzőtársi együttműködés, egyeztetések növelik a megbízhatóságot, amit jelen írás esetében nem tudunk kihasználni. Így ehelyett a transzparenciát igyekeztünk növelni: a tanulmány végén közzétesszük az elemzésbe bevont tanulmányok listáját. A tartalmi döntéshez a cím mellett figyelembe vettük a forrást és a szerzőt is, amelyek közül önmagában egyik sem döntő jelentőségű, de együtt adnak bizonyos eligazítást. Ha ezek alapján sem tudunk dönteni, igyekeztünk az interneten megkeresni a tanulmány absztraktját vagy szövegét, és ennek alapján elvégezni a tudományterületi besorolást. A kulcsszavas keresések formai és tartalmi szempontból leválogatott halmazait összevetve kizártuk a duplumokat. Így az első lépés után 91 rekord állt rendelkezésünkre.

Az OPKM katalógusában elvégzett keresések esetében, a forrás (szakkatalógus) miatt a korábbi formai válogatási szempontok közül néhányra nem volt szükség (előadások, absztraktok, ismeretterjesztő írások, interjú), új szempontként ellenben kizártuk az idegen nyelvű könyveket és a külföldi szerzők magyar nyelvre fordított írásait. Ezek, a fentebb leírt tartalmi szempontok érvényesítése, valamint a korábban már kiválogatott tanulmányok (duplumok) kiszűrése után, munkánk eredményeképpen a 102 találatból 20 rekorddal tudtuk kiegészíteni gyűjtésünket.

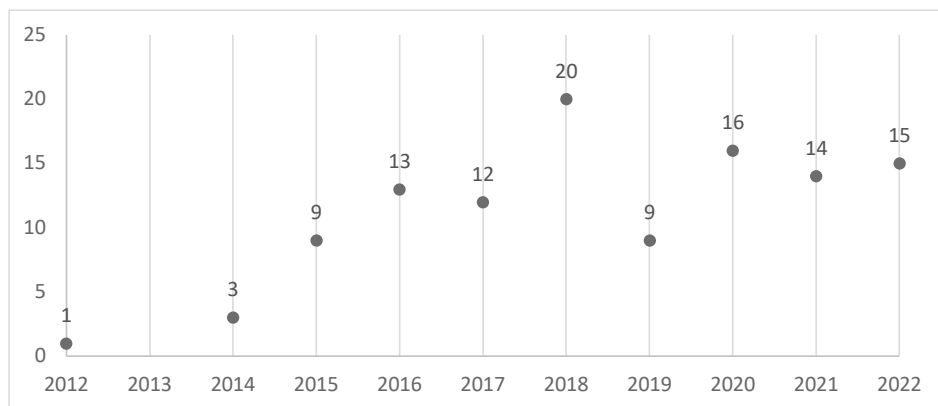
Ehhez hozzátéve a FSZEK adatbázisában talált 1 rekordot, végeredményként a vizsgált időszakban, vagyis 2012 és 2022 között, összesen 112 magyar nyelvű, releváns neveléstudományi publikációt sikerült azonosítanunk. Ezek néhány alapvető sajátosságát (szerző, cím, megjelenés éve, dokumentum típusa, folyóirat neve) Excel táblázatban rögzítettük, majd statisztikai elemzéseket végeztünk, amelyek nagy részét grafikusán ábrázoltuk. A keresés, a szűrés és a beválogatás lépéseit és szempontjait az alábbi táblázatban foglaltuk össze (1. táblázat).

1. táblázat. A releváns adathalmaz felépítésének, a rekordok kiválogatásának menete

	1. lépés	2. lépés	3. lépés
azonosítás	MTMT reziliencia, reziliens 516 + 299 N = 815	OPKM reziliencia tárgyszó rezilien\$ cím szavai 79 + 23 N = 102	Debreceni Egyetem kat. Pécsi Tudományegyetem kat. Szegedi Tudományegyetem kat. FSZEK szociológiai adatbázis MATARKA reziliencia tárgyszó rezilien\$ cím szavai
a szűrés (beválogatás/ kizárás) feltételei	Formai és tartalmi szempontok duplumok	Két új formai és az előző tartalmi szempontok duplumok	Két új formai és az előző tartalmi szempontok duplumok
beválogatott rekordok szám	91	20	1

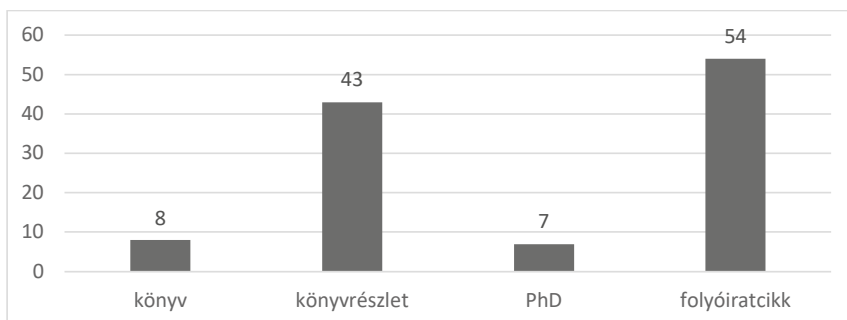
A publikációk formai elemzése

A megjelent írások időbeli eloszlását az 1. ábra foglalja össze. Az első publikáció után két évvel született újabb írás a témában, azután minden évben. Az időbeli trend nem lineáris, inkább hullámzó, jelenleg relative magas szinten stagnál, de még nyitott kérdés, hogy fokozatosan kifulladás, így marad vagy ismét növekszik. A tanulmányok kétharmada (66%) megjelenése az időszak második felére esik. A 2018-as év önmagában is nagyon termékeny év volt, az összes publikáció közel ötöde jelent meg ekkor.

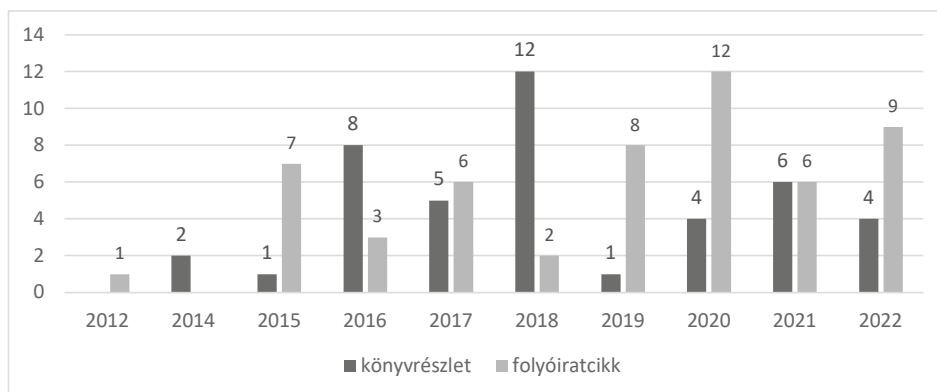
1. ábra. Publikációk a megjelenés éve szerint, 2012–2022, N = 112
(Forrás: saját szerkesztés)

A típusuk szerint nézve a publikációk 86%-a vagy folyóiratcikk volt (48%) – 51 szakcikk és 3 recenzió –, vagy egy tanulmánykötet részeként jelent meg (38%). A PhD értekezések száma azt jelzi, hogy a téma népszerű volt a doktoranduszok körében is. A könyvek között három monográfia három doktori disszertáció kiadott változata, van egy szerkesztett kötet, egy nemzetközi projekt zárókötetete és három rövidebb műhelytanulmány.

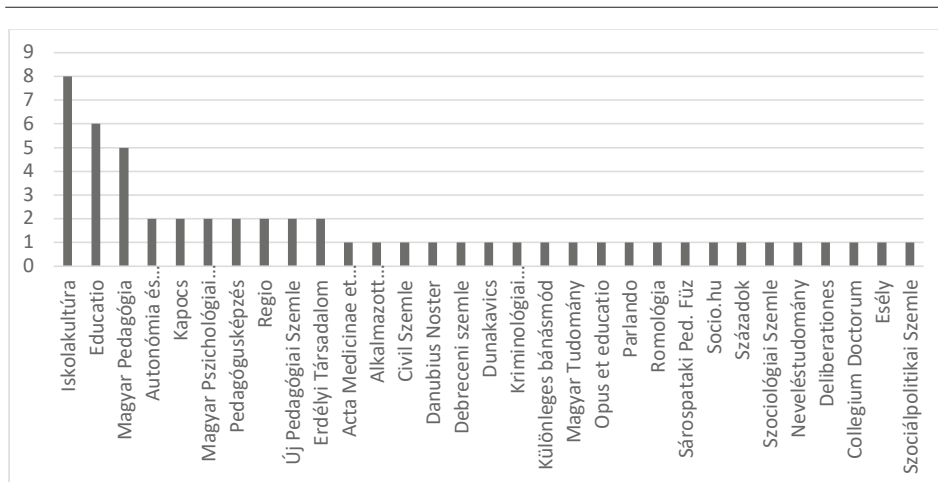
2. ábra. Tudományos publikációk típus szerint, 2012–2022, N = 112
(Forrás: saját szerkesztés)

Ha a könyvrészletek és a szakcikkek megjelenését időben ábrázoljuk, akkor egy határozottan eltérő, hullámzó dinamika rajzolódik ki (3. ábra). A két típus aránya az első időszakban közel azonos, az időszak második felében a hangsúly a szakcikkek felé tolódik el. Ezek esetében a publikációs csúcs két évvel később következett be. A könyvrészleteknél 2016 és 2018 voltak a kiemelkedő publikációs évek (46%), a szakcikkeknek pedig három sűrűsödési pontot látunk: 2019-ben, 2020-ban és 2022-ben jelent meg az összes publikált cikk valamivel több mint fele (54%).

3. ábra. A tanulmányok eloszlása a forrásdokumentum szerint, 2012–2022. $N = 97$
(Forrás: saját szerkesztés)

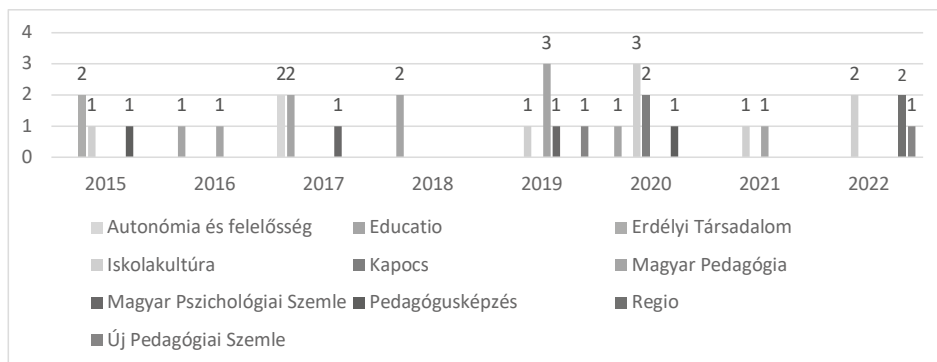
A folyóiratok számát és a tanulmányok megoszlását tekintve egyszerre tapasztalunk diverzitást és koncentrálódást. A 51 szakcikk és a 3 recenzió forrását elemezve azt látjuk, hogy a tanulmányok 31 különböző folyóiratban jelentek meg (4. ábra). Ezek között a kifejezetten neveléstudományhoz kötődőek mellett jócskán akad egyéb társadalomtudományi folyóirat is. Egy-egy folyóiraatra átlagosan kevesebb mint 2 cikk jut, és a folyóiratok kétharmada (68%, 21 db) csupán egy-egy tanulmányt publikált. Borazon és Chuang 2023-ban megjelent tanulmányukban nemzetközi szinten is hasonló arányokat találtak, tehát a széttöredezetség nemcsak a hazai tudományos szférára jellemző. Az elemzésükbe bevont, rezilienciával foglalkozó 707 db, neveléstudományhoz kötődő tanulmány 387 különféle folyóiratban jelent meg. A hazai helyzetet elemezve ugyanakkor tetten érhető bizonyos koncentrálódás is, ugyanis a témában legtöbbször publikáló három (neveléstudományi) folyóiratban jelent meg a tanulmányok 35%-a (19 db). Számszerűen az *Iskolakultúra* és a *Magyar Pedagógia* évenként maximum négy számmal jelentkeznek, az *Iskolakultúra* számai pedig elvileg havi rendszerességgel (gyakoriak az összevont számok), akkor az arányok esetében a sorrend módosul, és az előbbi kettő megelőzi az utóbbit.

4. ábra. A szócikkek eloszlása a forrásdokumentum szerint, 2012-2022, $N = 54$
(Forrás: saját szerkesztés)

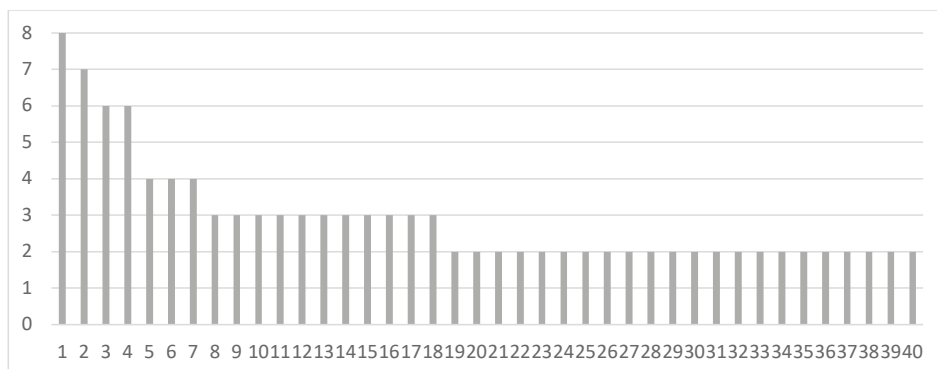
Ha a fókusz egy grafikon erejéig a legalább két tanulmányt publikáló – ebben a kontextusban gyakoribb forrásoknak tekinthető – folyóiratokra helyezjük, és bemutatjuk a 10 folyóirat által megjelentetett 33 cikk időbeli eloszlását (5. ábra), akkor még tovább árnyalható a szétválasztottsággal és koncentrációval kapcsolatos kijelentésünk. A 3. ábra szócikkeinek eloszlását összevetve az 5. ábrával azt látjuk, hogy a 2015 és 2018 között megjelent 16 tanulmány 80%-a (13 db) a gyakoribb forrásnak tekintett folyóiratok valamelyikében jelent meg. A vizsgált időszak első felében tehát az érdeklődő olvasó egy jobban lehatárolt folyóiratcsoportban talált rá a rezilienciával kapcsolatos tanulmányokra (koncentráció). A 2019 és 2022 között megjelent 35 cikkből ugyanakkor „csak” 57% (20 db) jelent meg a korábban domináns folyóiratokban. A forrásdokumentumok gyarapodása és az ezzel járó szétválasztottság tehát a közelmúltban állt elő.

Ha ugyanezen az ábrán (5. ábra) a három legfőbb folyóirat publikációs „gyakorlatára” koncentrálunk, akkor közös vonásuk, hogy mindhárom viszonylag korán jelentkezett ilyen témájú írással (2015, 2016). Különbség közöttük, hogy míg a *Magyar Pedagógia* inkább „többsítve” (2019-ben 3 cikk), a másik kettő folyamatosabban, több éven keresztül tartotta napirenden ezt a kérdéskört. Ez utóbbi kettő esetében is van némi különbség: míg az *Educatio* inkább az időszak első felében jelentetett meg cikkeket, addig az *Iskolakultúra*, a 2015-ös első évet leszámítva, inkább az időszak második felében.

5. ábra. A szócikkek megjelenése a leggyakoribb forrásdokumentumok szerint, 2015–2022. $N = 33$
(Forrás: saját szerkesztés)

A 112 publikáció kétharmada (72 db, 64%) egyszemélyes, egyharmada (36%, 40 db) pedig többszemélyes. A többszemélyes tanulmányok 2–8-személyesek. Mivel a többszemélyes írások kicsivel több mint fele két szerzőt jelent (6. ábra), általánosan azt mondhatjuk, hogy a vizsgált időszakban született publikációk túlnyomóan egyéni vagy maximum páros munkában született írások, és kevésbé számítanak csoportmunkának.

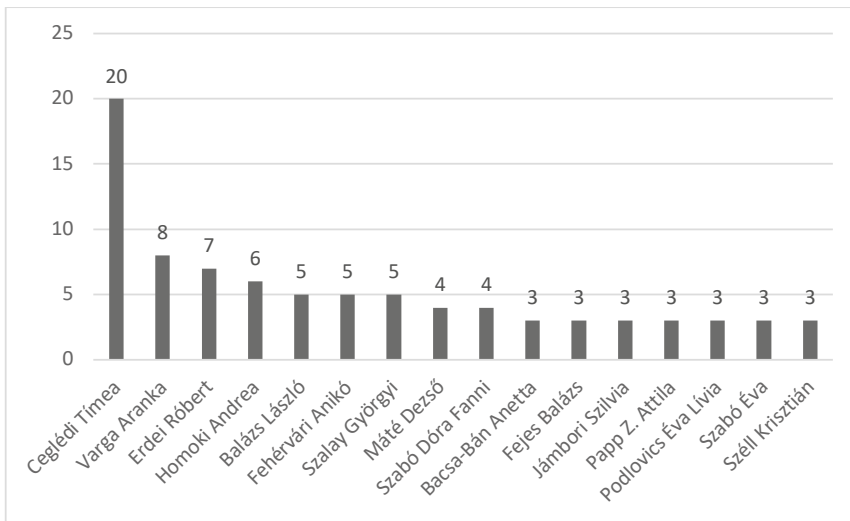
6. ábra. Többszemélyes tanulmányok a szerzők száma szerint, 2012–2022, $N=40$
(Forrás: saját szerkesztés)

A 112 publikációhoz 101 egyedi szerző kapcsolódik, függetlenül attól, hogy az illető a szerzői sorrendben hányadik. A szerzőket elemezve elsőként azt a fenti megállapításunkat szeretnénk megerősíteni, hogy a téma hazai diszkussziójában a fiatal/kezdő kutatók jelentős szerepet játszanak. Egyfelől a 7 PhD-t jegyző szerzőhöz összesen 45 publikáció (40%) köthető. Másfelől számos egyéb szerző esetében is meg tudtuk állapítani, hogy vagy doktoranduszként (nagyobbrészt), vagy egyetemi hallgatóként (kisebb részben) publikált. Összességében tehát mind a szerzők, mind a publikációk jelentős arányban kötődnek doktori tanulmányokhoz.

A szerzők és a tanulmányok számát összevetve, átlagosan alig több mint egy írás jut egy szerzőre, de ahogy azt a szócikkek forrásainak az esetében is láttuk, az átlag ezúttal sem jó mérőszám, mivel itt is egyszerre igaz a diverzitás és a koncentráció. Egyfelől szótagoltságra utal, hogy a szerzők bő kétharmadához (69 fő) egyetlen tanulmány

köthető, akár önálló szerzőként (22 fő), akár társszerzőként működött közre (47 fő). Másfelől erőteljes koncentrációt jelez a 7. ábra, amely egy szerzői toplista. Ide azokat vettük fel, akik 3 vagy annál több írással szerepeltek, valószínűsítve, hogy ők azok, akik intenzívebben formálták, formálják a hazai diskurzust. Ez a szerzők 16%-át foglalja magában (16 fő), akik a tanulmányok 76%-ában (85 db) működtek közre.

Az ábra alapján azonnal szembeötlik, hogy a szűkített lista szerzői közül is kiemelkedik Ceglédi Tímea, aki az első írásától kezdve az egész vizsgált időszakon keresztül folyamatosan publikált a témában, és a doktori disszertációját is erről írta. Nem túlzás kijelenteni, hogy a hazai neveléstudományban a reziliencia témájában megkerülhetetlen szerző. A lista nevei jelzik továbbá a téma interdiszciplináris jellegét, hiszen a neveléstudományi szakemberek mellett több pszichológus is felsorakoztat.

7. ábra. Szerzői toplista a reziliencia neveléstudományi relevanciájú publikációinak száma szerint, 2012–2022
(Forrás: saját szerkesztés)

Ha az egyéni vagy csoportos alkotómunka preferenciáját nézzük, azt látjuk, hogy az összes szerző negyede (27 fő) részesítette előnyben kizárólag az egyéni munkát ennél a témánál, az adott időszakban összesen 41 tanulmányt (37%) publikálva, tehát arányukhoz képest termékenyebbek voltak. A legtöbbet publikáló szerzők között is van 4 fő, aki csak egyedül írt, 17 tanulmányt. Másfelől a szerzők közel kétharmada (62 fő) csak társszerzőkkel együtt dolgozott a 30 tanulmányon (27%). Tizenkét szerző egyedül és másokkal együtt is publikált, egy szerző kivételével zömében hasonlóképpen preferálva az egyéni és többszerzős változatot. Ahogy a 6. ábrán már láttuk, a 40 többszerzős tanulmány zömmel kis létszámú, 2 vagy 3 fős szerzői csoportban született, a nagyobb létszámú, 4, 6, 7 és 8 fős team ritka ezen a tématerületen. A csoportok egy-egy tanulmányra összeálló, alkalmi, egymástól alapvetően elkülönülő egységeket jelentenek: 3 szerzői csoport volt, akik egynél többször publikáltak együtt, és mindössze 10 olyan szerző volt, aki több formációban is megjelent szerzőtársaként. A két legtöbbet publikáló szerző társult közös munkára a legtöbb kutatóval, és egy alkalommal egymással is. Az a jellegzetesség, hogy ezen a tématerületen inkább egyéni vagy kis számú szerzői csoportok az alkotók, összefüggésben lehet azzal a korábbi megállapításunkkal, hogy a téma elsősorban kezdő

illetve szükség szerint átfutottuk a tartalmukat, kifejezetten azért, hogy a következő három szempont szerint be tudjuk sorolni a tanulmányokat: ezek a képzési szint, a célcsoport, valamint az alkalmazott módszerek. Hat esetben sem absztraktot nem találtunk, sem a címek nem orientáltak minden szempont szerint: ezzel a módszerrel két írásnál semmilyen információhoz sem jutottunk, két esetben a cím alapján két paramétert, két esetben pedig 1-1 szempontot tudtunk használni. Az alábbi táblázatok tartalmazzák a legfőbb eredményeinket.

A képzési szintek szerint a besorolható tanulmányok a 2. táblázat szerinti eloszlást mutatják (ahol több szint érintett volt, igyekeztünk rangsorolni, de jelezzük a másik képzési szintet is).

2. táblázat. A tanulmányok eloszlása aszerint, hogy mely képzési szintekkel foglalkoznak. H.a.: 4
(Forrás: saját szerkesztés)

képzési szint	db, N = 108	%
óvoda + alapfok	6	6
alapfok	12	11
középfok (3x + ált. isk. együtt)	21	19
felsőoktatás	33	31
nincs meghatározva	28	26
közoktatás (1x + felsőoktatás)	5	5
oktatási rendszer általában	3	3

A táblázat alapján azt mondhatjuk, hogy a tanulmányok majdnem 30%-a inkább általánosságban szól az oktatásról. Ha pedig speciálisan valamelyik képzési szintre fókuszál, akkor leginkább a felsőoktatás áll az érdeklődése középpontjában. A harmadik bő harmadon osztozik a közoktatás valamelyik szintje, illetve elenyésző mértékben az óvoda.

A 3. táblázatban a legfőbb célcsoportok (98/107) szerint mutatjuk be az adatokat. Az egyéb kategóriába azokat a csoportokat soroltuk, amelyekkel csupán 1-2 tanulmány foglalkozott (pl. mozgássérültek, szülők, elítéltek, fiatalok, felnőttek stb.)

3. táblázat. A tanulmányok eloszlása aszerint, hogy mely célcsoporttal foglalkoznak. H.a.:3
(Forrás: saját szerkesztés)

célcsoport	db, N = 109	%
óvodás	6	6
általános iskolás	8	7
középipiskolás	19	17
egyetemi hallgató	31	28
pedagógus	13	12
iskola	7	6
nincs meghatározva	15	14
egyéb	10	9

Ahogy az várható volt, a tanulmányok nagy része az adott képzési szinteken tanulókat vizsgálja, emellett azonban megjelenik két újabb célcsoport. Nyilvánvalóan az oktatás

egy másik fontos szereplője a pedagógus, de maga az iskola általában (vagy egyetlen iskola, vagy iskolák csoportja konkrétan) is megjelenik a reziliencia kontextusában. A táblázatban az alapvetőbb oktatási célcsoportokat tüntettük fel, azonban feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy számos tanulmány ennél összetettebb és árnyaltabb megközelítéseket használ. Egyrészt például gyakran több képzési szintet is együtt vizsgálnak, pl. az óvodásokat és az általános iskolásokat, vagy az alapfokon és a középfokon tanulókat. Másrészt vannak egyéb, oktatási szempontból releváns kategóriák is, mint az Arany János program és az egyetemi szakkollégiumok diákjai. És ahogy azt már a szöveghőnél is láttuk, több vizsgálat a főbb oktatási kategóriákon belül speciális társadalmi jellemzőkre is hangsúlyt helyez: a fogyatékossgal élő általános iskolásokra, vagy az egyetemistákon belül a nőkre, a pedagógusokon belül a roma származásúakra.

A harmadik szempont az alkalmazott módszerek összegyűjtése volt. Ezen belül a négy legszámasabb csoportot adtuk meg a 4. táblázatban. Az egyéb kategóriába soroltuk az olyan tanulmányokat, mint a recenziók, a történeti elemzések, jó gyakorlatok stb.

4. táblázat. A tanulmányok eloszlása az alkalmazott módszerek szerint. H.a.:6
(Forrás: saját szerkesztés)

kutatási módszer	db, N = 106	%
elméleti jellegű	26	25
kvantitatív vizsgálat	45	42
kvalitatív vizsgálat	17	16
esettanulmány	5	5
egyéb	13	12

Az alkalmazott módszerek között a kvantitatív vizsgálat aránya a döntő, a kvalitatív módszereket sokkal kevesebben preferálták. Ezek az arányok jelentősen különböznek a nemzetközi kutatásoktól, ahol a kvantitatív-kvalitatív módszerek aránya sokkal kiegyenlítettebb (48% vs. 46%) (Borazon és Chuang 2023). A módszerek mindkét megközelítésen belül heterogének. A kérdőíves vizsgálatok több esetben validált pszichológiai tesztek alkalmazását jelentik, az adatok forrása szempontjából adatfelvétel és statisztikai adatbázisok is előfordulnak, a zömmel keresztmetszeti vizsgálatok mellett jelen van a longitudinális elemzés is, kvalitatív módszerként megjelenik a fókuszcsoport, az interjúknál pedig találkozunk szakértői és életútinterjúkkal egyaránt.

Összefoglalás

Statisztikai megközelítésű kutatástörténeti áttekintésünk célja az volt, hogy összképet kapjunk azokról a legfőbb tendenciákról – kik, mikor, milyen formában írtak, ezek hol jelentek meg, milyen módszerrel és kik körében vizsgálódtak –, amelyek a hazai neveléstudományi rezilienciavizsgálatokat jellemzik. Egy relatíve új témáról van szó nemzetközi szinten is, a hazai kutatásoknak pedig még rövidebb a múltjuk, kb. feleannyi idők. A publikálás lassan indult 2012-től, de inkább 2014-től, és az évtized végére gyorsan felfutott, bár a tendencia inkább hullámzó. A vizsgált tanulmányok típus szerinti elemzése, a várokozásnak megfelelően, a rövidebb, gyorsabban megjelentethető szacikkek és könyvrészletek dominanciáját mutatta, ezek egymáshoz viszonyított aránya pedig arra figyelmeztet, hogy egy átfogó kutatástörténeti bemutatás nem szorítkozhat csupán a folyóiratcikkek elemzésére. Megállapítottuk, hogy a témával számos kezdő kutató

foglalkozik, doktori téma keretei között is, ami kiegyensúlyozottá teszi az elméleti és az empirikus megközelítésmódot. A tanulmányok jelentős része egyszerűs, a szerzők többsége pedig leginkább egyedül vagy 2-3 fős kisebb csoportban publikál. A többszerzős formációk alkalmiak, csak néhányan jelentetnek meg egynél több publikációt közösen. A szerzők közötti kapcsolatokat a tanulmányok hivatkozásainak feltárásával, további részletekkel lehetne gazdagítani. A tanulmányokban vizsgált célcsoportok, bár eltérő hangsúlyokkal, lefednek minden képzési szinthez tartozó szereplőt, több esetben szem előtt tartva az adott személyek többes társadalmi kötődését (Varga, 2017), és vannak kezdeményezések a szervezeti, intézményi szintű reziliencia vizsgálatára is. Az elmúlt bő évtized máris számos, empirikusan is alátámasztott eredményt hozott a hazai neveléstudomány számára, és elemzésünk alapján úgy látszik, hogy van még potenciál a további kutatásokra is, különösen azért, mert a nehézségeik ellenére sikeres személyek, intézmények körében szerzett kutatási eredmények jól hasznosíthatók a gyakorlatban, mikro- és makroszinten egyaránt. A tartalmi elemzés alapján különösen előremutatóak és hasznosak lennének a további empirikus – és lehetőleg a rezilienciához jól illeszkedő longitudinális – vizsgálatok a pedagógusok, a kisiskolások és az iskolák körében.

Szirtes-Tankó Tünde

*Pécsi Tudományegyetem BTK „Oktatás és Társadalom”
Neveléstudományi Doktori Iskola*

Köszönetnyilvánítás

Szeretnék köszönetet mondani az anonim lektoroknak a kézirat korábbi változatához fűzött értékes megjegyzéseikért.

Irodalom

- Bass, L. & Darvas, Á. (2008). *Gyerek jól-lét – szociálpolitika – gyerektérszervezés*. MTA Közgazdaság-tudományi Intézet.
- Békés, V. (2002). A reziliencia-jelenség, avagy az ökológizáló tudományok tanulságai egy ökológizált episztemológia számára. In Forrai, G. & Margitay, T. (szerk.), *Tudomány és történet: Tanulmánykötet Fehér Márta tiszteletére* (215-228). Typotex.
- Berbés-Blázquez, M. & Scott, D. (2017). The development of resilience thinking. *Tourism and Resilience*, 9–22. CABI. DOI: [10.1079/9781780648330.0009](https://doi.org/10.1079/9781780648330.0009)
- Borazon, E. Q. & Chuang, H-H. (2023). Resilience in educational system: A systematic review and directions for future research. *International Journal of Educational Development*, 99. 102761. DOI: [10.1016/j.ijedudev.2023.102761](https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2023.102761)
- Bourbeau, P. (2018). A genealogy of resilience. *International Political Sociology*, 12(1), 19–35. DOI: [10.1093/ips/olx026](https://doi.org/10.1093/ips/olx026)
- Ceglédi, T. (2012). Reziliens életutak, avagy A hátrányok ellenére sikeresen kibontakozó iskolai karrier. *Szociológiai Szemle*, 22(2), 85–110.
- Ceglédi, T. (2018). *Ugródeszkán: reziliencia és társadalmi egyenlőtlenségek a felsőoktatásban*. CHERD-Hungary.
- Erdei, R. (2015). Reziliencia a pedagógiában – a kockázat ellensúlyozása pedagógiai eszközökkel. *Pedagógusképzés*, 27–43. DOI: [10.37205/tel-hun.2014-2015.02](https://doi.org/10.37205/tel-hun.2014-2015.02)
- Fehérvári, A. (2019). Eredményesség- és méltányosságkutatások a magyar közoktatásban. Szisztematikus irodalomáttekintés 1990–2019. *Iskolakultúra*, 31(4), 90–108. Elérés forrás <https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/34344>
- Homoki, A. (2016). A reziliencia recepciója a hazai neveléstudományi kutatásokban. In Pusztai, G., Bócsi, V. & Ceglédi, T. (szerk.), *A felsőoktatás (hozzáadott) értéke: Közelítések az intézményi hozzájárulás empirikus megragadásához*. Partium Kiadó – Új Mandátum Könyvkiadó. 78–90.
- Homoki, A. (2020). A reziliencia egyéni nézőpontú megközelítései a humán segítség nemzetközi és hazai gyakorlatában. *Szociálpedagógia*, 15, 52–68.
- Kozma, T. (2013). Pedagógiából neveléstudomány. *Neveléstudomány*, 1(1), 91–105.

- Rayman, J. & Varga, A. (2015). Reziliencia és inklúzió. *Romológia*, 3(10), 9–28.
- Szokolszky, Á., Palatinus, K. & Palatinus, Zs. (2015). A reziliencia mint a komplex dinamikus fejlődési rendszerek sajátossága. *Alkalmazott Pszichológia*, 15(1), 43–60.
- United Nations Educational Scientific Cultural Organization (2021). *Building back resilient: how can education systems prevent, prepare for and respond to health emergencies and pandemics?* <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000375278>.
- Van Breda, A. D. (2018). A critical review of resilience theory and its relevance for social work. *Social Work/Maatskaplike Werk*, 54(1), 1–18. DOI: [10.15270/54-1-611](https://doi.org/10.15270/54-1-611)
- Varga, A. (2017). Inkluzivitás napjainkban: hátrányos helyzetű, roma/cigány fiatalok életútja. *Educatio*, 26(3), 418–430. DOI: [10.1556/2063.26.2017.3.8](https://doi.org/10.1556/2063.26.2017.3.8)

Melléklet

- Alter, E. (2020). A reziliencia és az egyetemi lemorzsolódás kockázatának vizsgálata leendő első generációs értelmiségiek körében. In Buda, A. & Kiss, E. (szerk.), *Interdiszciplináris pedagógia múlt és jövő között. A XI. Kiss Árpád Emlékkonferencia előadásainak szerkesztett változata. Debrecen, 2019. szeptember 20-21.* DE Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet. 55–70.
- Andl, H. (2018). Az Arany János Program vizsgálata – Kutatástörténeti vázlat. In Fehérvári, A. & Varga, A. (szerk.), *Reziliencia és inklúzió az Arany János Programokban.* Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet, Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlislöck Henrik Szakkollégium. 65–87.
- András, I., Molnár, M., Bacsa-Bán, A., Balázs, L., Németh, I. P., Szabó, C. M. & Szalay, G. (2016). Burnout-prevenció. Rezilienciaerősítő program tanárok számára. *Dunakavics*, 4(7), 31–50.
- András, I., Molnár, M., Bacsa-Bán, A., Balázs, L., Németh, I. P., Szabó, C. M., ... Németh, B. (2016). Burn out prevenció, reziliencia erősítés. In Major, E., Tóth, P. & Varga, A. (szerk.), *Empirikus kutatások az oktatásban határon innen és túl.* Óbudai Egyetem Trefort Ágoston Művelődéstudományi Központ. 393–404.
- András, I., Rajcsányi-Molnár, M., Bacsa-Bán, A., Balázs, L., Németh, I. P., Szabó, C. M. & Györgyi, S. (2016). Burnout-prevenció – Rezilienciaerősítő program tanárok számára. In András, I., Rajcsányi-Molnár, M., Bacsa-Bán, A., Balázs, L., Németh, I. P., Szabó, C. M. & Györgyi, S., *Képzők képzése.* DUE Press. 73–87.
- Bacsa-Bán, A. (2022). Elsőéves hallgatók a Dunaújvárosi Főiskolán. Rezilienssé válni. In Bacsa-Bán, A., *Hozzáadott érték.* DUE Press. 25–44.
- Bacska, K. & Ceglédi, T. (2022). Ugródeszka-e a református iskola a hátrányos helyzetű tanulóknak? Reziliens diákok a református oktatási rendszerben. *Collegium Doctorum*, 18(2), 101–112.
- Balogh, J. (2020). „Kis virágok nagy nyílása” avagy reziliensigéretetek a felsőoktatás világában. *Debreceni Szemle*, 28(3), 381–384.
- Balázs, L. & Szalay, G. (2016). A tanári reziliencia fejlesztésén alapuló módszertani megújulás a közoktatásban. In Károly, K. & Homonnay, Z. (szerk.), *Kutatások és jó gyakorlatok a tanárképzés tudós műhelyeiből.* ELTE Eötvös Kiadó. 48–61.
- Balázs, L. & Szalay, G. (2017). A tanári reziliencia fejlesztésének lehetőségei. egy hazai jó gyakorlat bemutatása. In Szőke-Milinte, E. (szerk.), *A kommunikációs kompetencia fejlesztése a különböző korcsoportokban.* Hungarovox Kiadó. 71–80.
- Balázs, L. & Szalay, G. (2021). A tanári reziliencia fejlesztésén alapuló módszertani megújulás. In Balázs, L., *Érzelmi intelligencia és szervezetfejlesztés.* DUE Press. 21–31.

- Bauer, A. (2021). A reziliencia inklúziót támogató lehetőségei a stresszkezelésben a Connor-Davidson Reziliencia skála (CD-RISC) alapján. Nemzetközi kitekintés. *Parlando*, 1, 1–15.
- Benke, M. (2017). Gondolatok a tanuló régió kutatás elméleti kérdéseiről: A regionális ellenállóképesség és rugalmasság, a reziliencia jelentősége a tanuló régió kutatás szemszögéből. In Mrázik, J. (szerk.), *A tanulás új útjai*. Magyar Nevelés- és Oktatókutatók Egyesülete (HERA). 634–646.
- Bolyky, O. & Sárík, E. (2020). Talpon maradni... Reziliens életutak elemzése. *Kriminológiai tanulmányok (2000-)*, 57, 105–128.
- Borbély-Pecze, T. B. (2021). Krízis és újratanulás a Post-Covid korszakban. Oktatás, képességek 2030. *Opus et Educatio*, 8(4), 413–422. DOI: [10.3311/ope.480](https://doi.org/10.3311/ope.480)
- Bordás, A. (2020). A reziliencia vizsgálata pedagógusok körében és a pedagógusképzésben. *Pedagógusképzés*, (3–4), 5–28. DOI: [10.37205/tel-hun.2020.3-4.01](https://doi.org/10.37205/tel-hun.2020.3-4.01)
- Bredács, A. & Takács, K. (2020). A stresszel való megküzdőképesség fejlesztése az iskolában a reziliencia és a pszichológiai immunitás eszközeivel. *Iskolakultúra*, 30(3), 62–84.
- Bíró, V. (2015). A reziliencia szerepe az iskolai motiváció fenntartásában. *Danubius Noster*, 3(1–2), 75–82.
- Ceglédi, T. (2012). Reziliens életutak, avagy A hátrányok ellenére sikeresen kibontakozó iskolai karrier. *Szociológiai Szemle*, 22(2), 85–110.
- Ceglédi, T. (2015). Felsőoktatás és társadalmi egyenlőtlenségek. Reziliens pedagógusjelöltek. In Pusztai, G. & Ceglédi, T. (szerk.), *Szakmai szocializáció a felsőoktatásban. A pedagógusképzés kihívásai a Kárpát-medencében*. ÜMK – PPS – Partium. 116–135.
- Ceglédi, T. (2016). Reziliensígéretek és oktatói kapcsolataik a felsőoktatásban. In Tóth, P. & Holik, I. (szerk.), *Pedagógusok, tanulók, iskolák. Az értékformálás, az érték közvetítés és az értékteremtés világa*. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság – Óbudai Egyetem – ELTE Eötvös Kiadó. 139–149.
- Ceglédi, T. (2017). Tapasztalatszerzés vagy anyagi kényszer? Reziliens-ígéretek hallgatói munkavégzése. In Hüse, L. & Molnár, E. (szerk.), *Fiatal felnőttek iskolai és társadalmi inklúziójának támogatása*. Evangélikus Roma Szakkollégium. 109–128.
- Ceglédi, T. (2018a). A karriernek alárendelt magánélet vagy a karrierhez nélkülözhetetlen magánélet? A társadalmi hátrányaik ellenére sikeres, reziliens hallgatók tervei. In Engler, Á. (szerk.), *Család és karrier. Egyetemi hallgatók jövőtervei*. Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ (CHERD). 62–86.
- Ceglédi, T. (2018b). *Reziliencia és felsőoktatás: Beteljesül a reziliencia ígérete vagy élesednek a társadalmi egyenlőtlenségek a felsőoktatásban?* Debreceni Egyetem.
- Ceglédi, T. (2018c). Reziliens sikertörténetek a Wáli István Református Cigány Szakkollégiumban. In Pusztai, G. & Szigeti, F. (szerk.), *Lemorzsolódás és perzisztencia a felsőoktatásban*. Debreceni Egyetemi Kiadó. 128–139.
- Ceglédi, T. (2018d). *Ugródeszka. Reziliencia és társadalmi egyenlőtlenségek a felsőoktatásban*. CHERD-H.
- Ceglédi, T. (2020a). Mitől lendül az ugródeszka? A hátrányok ellenére sikeres, reziliens negyedikes diákokat segítő tényezők. *Kapocs*, 65–80.
- Ceglédi, T. (2020b). Reziliencia és kompenzáló tényezők. In Pusztai, G. (szerk.), *Nevelésszociológia*. Debreceni Egyetemi Kiadó. 101–129.
- Ceglédi, T., Balogh, J. & Godó, K. (2019). Két reziliens jó gyakorlat a hátrányos helyzetű tanulók lemorzsolódásának megelőzésére. In Tóth, P., Benedek, A., Mike, G. & Duchon, J. (szerk.), *Fejlődés és partnerség a felsőoktatásban határok nélkül – Development and Partnership in HE without Borders*. BME Gazdaság- És Társadalomtudományi Kar Műszaki Pedagógia Tanszék. 570–579.

- Ceglédi, T., Fényes, H. & Pusztai, G. (2021). Hallgatói prezisztencia a nők és a reziliensek körében. *Civil Szemle*, 18, 5–29.
- Ceglédi, T., Hamvas, L., Katona, C., Kiss, A., Torner, B. & Vas, S. (2018). *Ugródeszka lendülettel – reziliens wális szakkollégisták*. Wáli István Református Cigány Szakkollégium.
- Ceglédi, T. & Szathmáriné, C. K. (2021). Reziliencia és szociális munka. In Fábíán, G., Rusinné Fedor A., Hüse, L. & Szoboszlai, K. (szerk.), *Mentori kézikönyv*. Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar. 158–180.
- Ceglédi, T., Tóbi, I. & Harsányi, S. G. (2016). Reziliens hallgatók és szakkollégiumi felvételi szelekció. *Educatio*, 25(3), 359–371.
- Csók, C. (2019). „Rögös út vezet a csillagokig”, avagy reziliensigéreték a felsőoktatás útvesztőiben. *Iskolakultúra*, 29(4–5), 115–118.
- Csüllög, K., Lannert, J. & Zempléni, A. (2015). *Számít a pedagógus és az iskola! A felülemelkedő (reziliens) tanulók teljesítményét befolyásoló tényezők az Országos kompetenciamérés adatai alapján*. Oktatási Hivatal.
- Dobokai, R. L. S. D. (2020). Reziliencia és érzelmi intelligencia. *Educatio*, 29(2), 305–315. DOI: [10.1556/2063.29.2020.2.10](https://doi.org/10.1556/2063.29.2020.2.10)
- Dobó, T., Kószegi, K. & Varga, A. (2018). Nézőpontok. Az Arany János Program értékelése a program intézményi vezetőinek véleménye és a terepmunkát végző szakkollégisták elemzése alapján. In Fehérvári, A. & Varga, A. (szerk.), *Reziliencia és inklúzió az Arany János Programokban*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet, Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wislocki Henrik Szakkollégium. 189–208.
- Erdei, R. (2015). Reziliencia a pedagógiában- a kockázat ellensúlyozása pedagógiai eszközökkel. *Pedagógusképzés, 12–13*(41–42), 27–43. DOI: [10.37205/tel-hun.2014-2015.02](https://doi.org/10.37205/tel-hun.2014-2015.02)
- Erdei, R. (2016). *Reziliencia és iskolakezdés*. ELTE – MTMT. <https://m2.mtmt.hu/api/publication/3181578> DOI: [10.15476/elte.2015.119](https://doi.org/10.15476/elte.2015.119)
- Erdei, R. (2018). A nehézségekkel való megküzdés segítése és lehetőségei. In Toma, K., Bednarik, L. & Podlovics, É. L. (szerk.), *Iskola a határon. A pataki tanítóképzés 160 esztendeje, oktatási-nevelési módszerek kisgyermekkortól ifjúkorig, módszerek a digitális bennszülöttekhez*. Líceum Kiadó. 99–114.
- Erdei, R. (2021). Az optimális fejlődést támogató védőfaktorok. In Toma, K., Podlovics, É. L. & Stóka, Gy. (szerk.), *Örökség és megújulás. Örökség és megújulás a tanítóképzésben*. Líceum Kiadó. 25–46. DOI: [10.33031/spf.2021.25](https://doi.org/10.33031/spf.2021.25)
- Erdei, R. (2022a). A reziliencia jelentősége a COVID 19 idején az óvodás és alsó tagozatos gyermekek körében. In Nagy, E. K., Egri, T. & Jaskóné Gácsi, M. (szerk.), *Értékteremtés – Kihívások a Pedagógiában, Gyógypedagógiában és a Tanárképzésben*. Miskolci Egyetemi Kiadó. 57–66.
- Erdei, R. (2022b). A reziliencia jelentősége a jelenlegi helyzetben óvodás és kisiskolás korosztálynál. In Karlovitz, J. T. (szerk.), *Szaktudományi és más pedagógiai tanulmányok*. International Research Institute s.r.o. 307–313.
- Erdei, R. (2022c). *Reziliencia és iskolakezdés*. Tokaj-Hegyalja Egyetem.
- Fehér, Á. (2017). Sérülékenység és belső erő. Pedagógusok szerepe a megküzdés folyamatában. In Fehér, Á. & Mészáros, L. (szerk.), „...et vocavit vocatione sua sancta” *A pedagógiai hivatás a keresztény nevelésben*. AVKF. 76–84.
- Fehérvári, A. (2018a). Az Arany János Program tanulói. In Fehérvári, A. & Varga, A. (szerk.), *Reziliencia és inklúzió az Arany János Programokban*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet, Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wislocki Henrik Szakkollégium. 119–159.

- Fehérvári, A. (2018b). Út a felsőoktatásba. Az Arany János Tehetséggondozó Program. In Tóth, D. A. (szerk.), *Az oktatás gazdagsága. Tanulmányok Polónyi István tiszteletére*. CHERD-H. 155–165.
- Fehérvári, A. (2021). Eredményesség- és méltányosság-kutatások a magyar közoktatásban. Szisztematikus irodalomáttekintés 1990–2019. *Iskolakultúra*, 31(4), 90–108.
- Fehérvári, A. & Varga, A. (2018). *Reziliencia és inklúzió az Arany János Programokban*. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tansz. Wlilocki H. Szakkollégium.
- Fehérvári, A., Varga, A. & Ceglédi, T. (2018). Hátrányos helyzetű diákok iskolai útja. Reziliencia és inklúzió. In Fehérvári, A. & Varga, A. (szerk.), *Reziliencia és inklúzió az Arany János Programokban*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet, Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlilocki Henrik Szakkollégium. 17–46.
- Fejes, J. B. (2020). Az oktatási méltányosság és aktuális kérdései Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 181(1), 68–78. DOI: [10.1556/2065.181.2020.1.7](https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.1.7)
- Forray, R. K. (2016). Reziliencia a cigány, roma hallgatók körében. In Fehérvári, A., Juhász, E., Kiss, V. Á. & Kozma, T. (szerk.), *Oktatás és fenntarthatóság*. Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete. 171–181.
- Gyarmathy, É. (2022). Harmónia versus pozitívitás. A pozitív pedagógiáról. *Új Pedagógiai Szemle*, 72(1–2), 108–122.
- Gál, Z., Jámbori, S., Kasik, L. & Fejes, J. B. (2019). Az észlelt tanulmányi sikeresség és az iskolai jóllét pszichológiai erőforrásainak összefüggései középiskolás diákok körében. *Magyar Pedagógia*, 119(4), 265–286. DOI: [10.17670/mped.2019.4.265](https://doi.org/10.17670/mped.2019.4.265)
- Harcza, I., Monostori, J., Ceglédi, T. & Dabney-Fekete, I. (2022). A nemzedékek közötti iskolai mobilitás mintázata és összefüggései az anyagi helyzettel. A reziliensek hátrányai a diploma után. *Socio.hu*, 12(3), 4–26. DOI: [10.18030/socio.hu.2022.3.4](https://doi.org/10.18030/socio.hu.2022.3.4)
- Homoki, A. (2014). Az iskola és a gyermekvédelmi intézmények rezilienciát elősegítő hatásai. In Ceglédi T., Gál A. & Nagy Z., (szerk.), *Határtalan oktatáskutatás. Tanulmányok a 75 éves Kozma Tamás tiszteletére*. DE Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ. 45–55.
- Homoki, A. (2015). *A gyermekvédelmi gondozottak reziliencia vizsgálata a Dél-alföldi és az Észak-alföldi régióban*. MTMT. <https://m2.mtmt.hu/api/publication/2974094>
- Homoki, A. (2016). A reziliencia recepciója a hazai neveléstudományi kutatásokban. In Pusztai, G., Bocsi, V. & Ceglédi, T. (szerk.), *A felsőoktatás (hozzáadott) értéke*. Új Mandátum Könyvkiadó. 78–90.
- Homoki, A. (2022). A rezilienciára való nevelés speciális pedagógiai eszközei. *Deliberationes*, 15(1), 51–61. DOI: [10.54230/delib.2022.1.51](https://doi.org/10.54230/delib.2022.1.51)
- Homoki, A. & Czinderi, K. (2015). A gyermekvédelmi szempontú rezilienciakutatás eredményei Magyarország két régiójának LHH térségeiben. *Esély*, 26(6), 61–81.
- Hornya, A. & Fodor, S. (2020). Nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk – avagy a pszichológiai tőke és a vállalkozói kompetencia kapcsolata. *Iskolakultúra*, 30(11), 70–94.
- Híves, T. (2017). Korai iskolaelhagyás kontra reziliencia. *Autonómia és Felelősség*, 3(1), 111–124. DOI: [10.15170/ar.2017.3.1-4.7](https://doi.org/10.15170/ar.2017.3.1-4.7).
- Hörich, B. (2018). Mobilitási szándékok és reziliencia. *Educatio*, 27(4), 711–723. DOI: [10.1556/2063.27.2018.4.13](https://doi.org/10.1556/2063.27.2018.4.13)
- Hüse, L. & Ceglédi, T. (2018). „Érett dió is lehetek”. *A megterhelő életeseemények és a reziliencia hatása az iskolai pályafutásra*. Evangélikus Roma Szakkollégium.
- Jámbori, S. & Bálint, Á. (2021). A szociálisprobléma-megoldás, nevelési stílus és reziliencia vizsgálata magyar és japán szülők körében. *Magyar Pedagógia*, 121(3), 259–280. DOI: [10.17670/mped.2021.3.259](https://doi.org/10.17670/mped.2021.3.259)

- Jámbori, S., Kőrössi, J. & Szabó, É. (2019). A reziliencia, az énhatékonyság és az iskolai kötődés szerepe a szándékos önszabályozás folyamatában. *Magyar Pedagógia*, 119(1), 75–94. DOI: [10.17670/mped.2019.1.75](https://doi.org/10.17670/mped.2019.1.75)
- Józsa, G. (2019). Reziliens szakgimnazisták felvételi mintázatai. *Magyar Pedagógia*, 119(2), 151–169. DOI: [10.17670/mped.2019.2.151](https://doi.org/10.17670/mped.2019.2.151)
- Katona, V. (2015). *Mozgássérült emberek felnőtte válása a társadalom által teremtett keretek között. A reziliencia lehetősége az életutakban*. MTMT. <https://m2.mtmt.hu/api/publication/24862984> DOI: [10.15476/elte.2014.052](https://doi.org/10.15476/elte.2014.052)
- Kondás, A. & Gebriné, É. K. (2021). A reziliencia mértékének vizsgálata a Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar hallgatóinak körében. A reziliencia az észlelt stressz mértékének tükrében. In Rusinné, F. A. (szerk.), *Jövőformáló tudomány – generációk egymásért*. Debreceni Egyetemi Kiadó. 113–125.
- Kondás, A. & Gebriné Éles, K. (2020). A reziliencia mértékének vizsgálata a Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar hallgatóinak körében. In Balogh, E. & Jávorné Erdei, R. (szerk.), *Diáktudomány 5*. Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar. 84–88.
- Kovács, E., Ceglédi, T., Bordás, A., Berei, E. B., Hafičová, H. & Dubayová, T. (2022). „Amit eddig nem is tudtam magamról.”. *Reflektív kutatás. A reziliencia felismerése és erősítése kisgyermekkorától kezdve elnevezésű projekt tréningmódszerének fejlesztése*. Országos Transzítfoglalkoztatási Egyesület.
- Kozma, K. (2019). Reziliens életúttal az egyetemen. Recenzió – Ceglédi Tímea (2018) „Ugródeszkan” című könyvéről. *Különleges bánásmód*, 5(4), 79–80. DOI: [10.18458/kb.2019.4.79](https://doi.org/10.18458/kb.2019.4.79)
- Kozma, K. & Ceglédi, T. (2020). „Akinek van bátorsága a gesztenyét lebontani”. Reziliens életúttal a pedagógus pályán. *Acta Medicinæ et Sociologica*, 11(31), 85–101. DOI: [10.19055/ams.2020.11/31/8](https://doi.org/10.19055/ams.2020.11/31/8)
- Kozma, T. (2017). Reziliens közösségek – reziliens társadalom? *Educatio*, 26(4), 517–527. DOI: [10.1556/2063.26.2017.4.1](https://doi.org/10.1556/2063.26.2017.4.1)
- Kozma, T. (2018). Reziliens közösségek - reziliens társadalom? In Kerülő, J. & Jenei, T. (szerk.), *Pedagógusképzés és az inklúzió*. Kreatív Help Bt. 195–206.
- Kóródi, K. & Szabó, É. (2019). A tanulmányi reziliencia értelmezése. Kutatási, preventív és intervenciós lehetőségek. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 74(4), 527–545. DOI: [10.1556/0016.2019.74.4.6](https://doi.org/10.1556/0016.2019.74.4.6)
- Kóródi, K., Szabó, É. & Jagodics, B. (2022). A Tanulmányi Reziliencia Kérdőív magyar változatának adaptálása általános és középiskolás mintán. *Iskolakultúra*, 32(5), 46–56. DOI: [10.14232/iskkult.2022.5.46](https://doi.org/10.14232/iskkult.2022.5.46)
- Körei, L. (2022). Az érzelmi intelligencia és reziliencia területeinek teoretikus és praktikus megközelítése az óvodáskori fejlesztésben. In Toma, K. (szerk.), *Tervezés és fejlesztés az óvodában. Az óvodapedagógus-képzés múltja és jelene. Készség- és képességfejlesztő óvodáskorban. Pedagógiai tervezés az óvodában – A sárospataki modell*. Tokaj-Hegyalja Egyetem. 163–171.
- Lazsádi, C. (2015). Óvodás gyerekek megküzdési stratégiájának és a családjaik szocio-demográfiai változóinak összefüggésvizsgálata. A reziliens személyiség protektív mechanizmusainak és a kockázati tényezők korai feltérképezése. *Térképrészlet. Erdélyi társadalom*, 1, 131–148.
- Mártonfi, G. (2018). Sikerek és kudarcok az Arany János programban. In Fehérvári, A. & Varga, A. (szerk.) *Reziliencia és inklúzió az Arany János Programokban*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet, Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlilocki Henrik Szakkollégium. 161–188.
- Máté, D. (2014). Generációs változások a roma diplomások életútjában, a társadalmi reziliencia hatása: Az öntudatra ébredő új generáció és a határokon felüli átemelkedés.

- In Cserti-Csapó, T. (szerk.), *III. Romológus Konferencia*. Pécsi Tudományegyetem BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék. 232–246.
- Máté, D. (2015). Reziliens romák identitáskonstrukciói. *Erdélyi Társadalom*, 13(1), 43–56.
- Máté, D. (2018). Generációs változások a Roma diplomások életútjában, a társadalmi reziliencia hatása. In Tóth, N. (szerk.), *Peremhelyzetben III*. Didakt. 49–70.
- Máté, D. (2021). *Generációs változások a roma diplomások életútjában. a társadalmi reziliencia hatása*. MTMT. <https://m2.mtmt.hu/api/publication/32908238> DOI: [10.15476/elte.2020.140](https://doi.org/10.15476/elte.2020.140)
- Müller, V. (2022). Lemorzsolódás vagy bennmaradás? A felsőoktatásban tanuló figyelemhiányos hiperaktivitás-zavarral (ADHD) élő fiatal felnőttek helyzete. *Neveléstudomány*, 4, 42–61.
- Papp Z., A. (2022a). Közösségi és iskolai reziliencia hiánya: siker és sikertelenség együttjárása Atelepen. *Regio*, 30(2), 41–66.
- Papp Z., A. (2022b). Reziliencia távolról és közelről. *Regio*, 30(2), 5–11. DOI: [10.17355/rkkpt.v30i2.5](https://doi.org/10.17355/rkkpt.v30i2.5)
- Patakfalvi-Czirják, Á., Papp, Z. A. & Neumann, E. (2018). Az iskola nem sziget. *Educatio*, 27(3), 474–480. DOI: [10.1556/2063.27.2018.3.9](https://doi.org/10.1556/2063.27.2018.3.9)
- Podlovics, É. L. (2020). Reziliencia az oktatásban. In Juhász, M. K., Kaposi, J. & Szőke-Milinte, E. (szerk.), *Változások a pedagógiában – a pedagógia változása*. PPKE. 317–322.
- Podlovics, É. L. (2021a). A reziliens pedagógus szemléletváltása. In Fodor, R., Karainé Gombocz, O. & Miklós, Á. K. (szerk.), *Pedagógiai változások, a változás pedagógiája III*. PPKE. 359–365.
- Podlovics, É. L. (2021b). Reziliencia és pedagógiai gyakorlat. In Toma K., Podlovics É. L. & Stóka Gy. (szerk.), *Örökség és megújulás. Örökség és megújulás a tanítóképésben*. Liceum Kiadó. 71–83. DOI: [10.33031/spf.2021.71](https://doi.org/10.33031/spf.2021.71)
- Pusztai, G. (2020). A reziliens szülővé válást támogató tényezők nyomában. *Kapocs*, 19(2), 51–64.
- Pápai, B. & Varga, A. (2018). Életutak – Az Arany János Programok sorsfordító ereje. In Fehérvári, A. & Varga, A. (szerk.), *Reziliencia és inklúzió az Arany János Programokban*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet, Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlisslocki Henrik Szakkollégium. 209–228.
- Rayman, J. & Varga, A. (2015). Reziliencia és inklúzió. *Romológia*, 3(10), 10–27.
- Raymann, J. & Varga, A. (2017). Tíz év múlva...: Különböző társadalmi háttérű fiatalok jövőképe. In Nagy, Á. (szerk.), *Tizenkilencre lapot? Szociálpedagógia a XXI. században*. Pallasz Athéné Egyetem. 354–379.
- Rácz, A. & Homoki, A. (2017). A hatékonyság- és rezilienciamérések tapasztalatai a gyermekvédelmi szakellátásban. *Szociálpolitikai Szemle*, 3(3), 56–72.
- Szabó, D. F. (2015). A reziliencia fejlesztésének lehetőségei. *Iskolakultúra*, 25(7–8), 135–138.
- Szabó, D. F. (2017). A reziliencia értelmezésének lehetőségei – kihívások és nehézségek. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 72(2), 247–262. DOI: [10.1556/0016.2017.72.2.6](https://doi.org/10.1556/0016.2017.72.2.6)
- Szabó, D. F. (2021). *Az oktatási reziliencia többszemponú vizsgálata 4. és 6. évfolyamos tanulók körében*. SZTE MTMT. <https://m2.mtmt.hu/api/publication/32806592> DOI: [10.14232/phd.10837](https://doi.org/10.14232/phd.10837)
- Szabó, R. K. & Fodor, S. (2020). A pszichológiai tőke fogalma, jelentősége és fejlesztési lehetőségei az iskolában. *Iskolakultúra*, 30(10), 65–82.
- Szabó, R. K., Máth, J. & Sztancsik, V. (2019). A reziliencia és a proaktív megküzdés összefüggéseinek vizsgálata. *Alkalmazott Pszichológia*, 19(4), 73–99.

- Szigeti, F. (2021). Hallgatói reziliencia. In Pusztai, G. & Szigeti, F. (szerk.), *Előrehaladás és lemorzsolódási kockázat a felsőoktatásban*. Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ (CHERD). 54–57.
- Széll, K. (2016). Iskolai légkör és eredményesség. In Szemerszki, M. (szerk.), *Hátrányos helyzet és iskolai eredményesség. Az általános iskolák hátránykompenzáló lehetőségei*. OFI. 51–73.
- Széll, K. (2017). *Alacsony társadalmi-gazdasági státuszú általános iskolák légköre és eredményessége. Fókuszban a reziliens és a veszélyeztetett iskolák*. MTMT. <https://m2.mtmt.hu/api/publication/3328015>
- Széll, K. (2018). *Iskolai légkör és eredményesség. Fókuszban a reziliens és a veszélyeztetett iskolák*. Belevedere Meridionale. DOI: [10.14232/belvbok.2018.58536](https://doi.org/10.14232/belvbok.2018.58536)
- Sági, M. (2016). Iskolavezetés, iskolai kollektíva és eredményesség. In Szemerszki, M. (szerk.), *Hátrányos helyzet és iskolai eredményesség. Az általános iskolák hátránykompenzáló lehetőségei*. OFI. 101–124.
- Tóth, E., Fejes, J. B., Patai, J. & Csapó, B. (2016). Reziliencia a magyar oktatási rendszerben egy longitudinális program adatainak tükrében. *Magyar Pedagógia*, 116(3), 339–363. DOI: [10.17670/mped.2016.3.339](https://doi.org/10.17670/mped.2016.3.339)
- Ugrai, J. (2020). Iskolai sikerek és társadalmi emelkedés. A sárospataki példa a 19. század első felében. *Századok*, 154(1), 53–80.
- Varga, A. (2017a). Esélyegyenlőségi dimenziók egy roma szakkollégiumban. *Autonómia és Felelősség*, 3(1), 31–54. DOI: [10.15170/ar.2017.3.1-4.2](https://doi.org/10.15170/ar.2017.3.1-4.2).
- Varga, A. (2017b). Inkluzivitás napjainkban. Hátrányos helyzetű, roma/cigány fiatalok életútja. *Educatio*, 26(3), 418–430. DOI: [10.1556/2063.26.2017.3.8](https://doi.org/10.1556/2063.26.2017.3.8)
- Vida, G. (2019). Reziliencia és SNI. Tanulási zavarral küzdő középiskolások lemorzsolódásának háttérváltozói. *Új Pedagógiai Szemle*, 69(9–10), 57–72.
- Winkler, Z. & Zsolnai, A. (2022). A reziliencia és a szociális-érzelmi tanulás segítése óvodás és általános iskolás korban. *Iskolakultúra*, 32(8–9), 70–85.

Absztrakt

A reziliencia a neveléstudományban egy relatíve új téma nemzetközi szinten is, a hazai kutatásoknak pedig még rövidebb a múltjuk, kb. feleannyi idősek. Az első publikáció 2012-ben jelent meg, az első és eddig egyetlen kutatástörténeti áttekintés 2016-ban volt. Statisztikai megközelítésű, friss kutatástörténeti elemzésünk célja, hogy a rendelkezésünkre álló adatbázisokból kigyűjtve a 2012 és 2022 között megjelent magyar nyelvű publikációkat, összképet alkossunk a legfőbb tendenciákról – kik, mikor, milyen formában írtak, ezek hol jelentek meg, milyen módszerrel és kik körében vizsgáltak. Összesen 112 magyar nyelvű, releváns neveléstudományi publikációt sikerült azonosítanunk. A tanulmány első felében a formai sajátosságokra koncentrálnak, majd a címek kulcsszavaira és az absztraktokra építve, néhány alapvető tartalmi sajátosságot veszünk sorra röviden, mivel terveink szerint ezt egy másik tanulmányban részletesebben is elemezni szeretnénk a jövőben. Eredményeink alapján, ha meg kellene határozni, hogy milyen egy rezilienciával foglalkozó tipikus hazai publikáció, akkor azt mondhatjuk, hogy nagy valószínűséggel az elmúlt évtized második felében jelent meg, kezdő kutató tollából, rövidebb terjedelmű (szakcikk vagy könyvfejezet), amely kvantitatív vizsgálat keretében vizsgálta elsősorban a felsőoktatási szférát, a hátrányos helyzetű egyetemi hallgatókat. Az elmúlt bő évtized máris számos, empirikusan is alátámasztott eredményt hozott a hazai neveléstudomány számára, és elemzésünk alapján úgy látszik, hogy van még potenciál a további kutatásokra is. A vázlatos tartalmi elemzés alapján különösen előremutatóak és hasznosak lennének a további empirikus – és lehetőleg a rezilienciához jól illeszkedő longitudinális – vizsgálatok a pedagógusok, a kisiskolások és az iskolák körében.

Kulcsszavak: reziliencia, neveléstudomány, kutatástörténet, 2012-2022, statisztikai elemzés